

სალომე ომიადე

თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,

თბილისი

salomiadze@yahoo.com

საკვანძო სიტყვები: ლექსემა, პური/პურობა, პურის ჭამა, დიდპურობა, ქართული სუფრა.

ლექსემა *პურის* სინტაგმატურ-დერივაციული ველი

ლექსემა *პური* ქართულ დისკურსში რამდენიმე მნიშვნელობით იხმარება. იგი თანამედროვე ქართულში ხორბლეულის ფქვილისაგან გამომცხვარი ყოველდღიური საკვების აღმნიშვნელია, ამდენად, გამოყენების სიხშირით პირველობა სწორედ მის ამ მნიშვნელობას ეკუთვნის, თუმცა იგივე *პური* სახელია ხორბლისა ანუ იმ ერთწლოვანი მცენარისა, რომლის დაფქული მარცვლისგანაც აცხობენ ზემოთ ნახსენებ ქართველთა კვებითი რაციონის ერთ-ერთ ძირითად პროდუქტს. აღსანიშნავია, რომ განსახილველი ლექსემა, რომელიც პირველივე ქართულ ლიტერატურულ ძეგლში დასტურდება, ზოგიერთ მეცნიერს ნასესხობად მიაჩნია (ძირითადად ბერძნულიდან მომდინარედ), სხვა რიგის მეცნიერები კი მის ქართულობას ქართველურ ენათა მონაცემებით ასაბუთებენ.

„*პურობის სცენად*“ („*პურობის ეპიზოდად*“) სახელდებული მონაკვეთი „შუშანიკის წამების“ ტექსტის სწორედ ის ნაწილია, რომელშიც თავს იყრის ჩვენთვის საინტერესო მასალა:

„და შემდგომად ორისა დღისა მოვიდა მგელი იგი ტაძრად და ჰრქუა მსახურთა თვსთა: „დღეს მე და ჯოჯიკ და ცოლმან მისმან ერთად *პური გჭამოთ*, ხოლო სხუასა ნუ ვის უფლიედ ჩვენ თანა შემოსლვად“. და რაჟამს შემწუხრდა, მოუწოდეს ცოლსა ჯოჯიკისსა და ინებეს ერთად *პურისა ჭამად*, რადთამცა მოიყვანეს წმიდად შუშანიკცა. და ვითარცა მოიწია *ჟამი პურისად*, შევიდეს ჯოჯიკ და ცოლი მისი წინაშე წმიდისა შუშანიკისა, რადთამცა მასცა *აჭამეს პური*, რამეთუ ყოველნი იგი დღენი უზმასა გარდაევლნეს. და ვითარცა მეტად აიძულეს და ძლით წარიყვანეს ტაძრად. ხოლო გემოდ არა რადსად იხილა. ხოლო ცოლმან ჯოჯიკისმან მიართუა ღვნოდ ჭიქითა და აიძულებდა მას, რადთამცა იგი ხოლო შესუა. ჰრქუა მას წმიდამან შუშანიკ რისხ-

ვით: „ოდეს ყოფილ არს აქამომდე, თუმცა მამათა და დედათა ერთად *ეჭამა პური*?!“¹.

არც მოხმობილ მონაკვეთში და არც ტექსტის დანარჩენ ნაწილში ლექსემა *პურობა* არ გვხვდება, ის უფრო გვიან არის გაჩენილი, „შუშანიკის წამებაში“ იმავე ძირის შემცველ ერთეულთაგან გამოყენებულია *პურის-ჭამა* და *პური* („ჟამი *პურისად*“). *პურობა* არ დასტურდება არც „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“, ხოლო იმ დროისათვის *პურის-ჭამისა* და *პურის* ფორმოზრივ-სემანტიკურ უცვალელობას 76-ე თავიდან ამონარიდი შემდეგი წინადადება ცხადყოფს: „... და რამეთუ იყო *ჟამი პურის-ჭამისად*, *პურად* ხოლო დასხდეს“.

საკვებ მცენარეებზე მსჯელობისას ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს: „იმის გასათვალისწინებლად, თუ რომელი მარცვლეული ჰქონდა ჩვენ ერს თავის უმთავრეს საზრდოდ მიჩნეული, შესაძლებელია ჭამისა და პურის აღსანიშნავად განკუთვნილი ტერმინების ანალიზიც იყოს გამოყენებული. ყოველ ქართველს ეხლაც კარგად მოეხსენება, რომ ჭამა ჩვენ ხალხს პურის ჭამად აქვს მიჩნეული. უკვე იაკობ ხუცესსვე ამ ცნების გამოსახატავ ტერმინად „*პურის-ჭამად*“ და „*ჟამი პურისად*“ აქვს ნახმარი“ (ჯავახიშვილი 1996:437).

დამოწმებული ტექსტების მიხედვით, ცხადია, რომ მიმართება ამგვარია: *პურის-ჭამად* = *ჭამა*, *ჟამი პურისად* = *ჟამი პურის ჭამისად*, აქედან: *პურის ჭამად* = *პური* = *ჭამა*.

ორკომპონენტიანი ლექსემა *პურის ჭამა* ხშირად გვხვდება ქართველ კლასიკოსთა ტექსტებში, სალიტერატურო ენაში ბოლო დრომდე მის გავრცელებულობას მოწმობს ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ძველი რედაქცია (ქეგლი 1950-1964), რომელშიც აღნიშნული შესიტყვება სალექსიკონო ერთეულების განმარტებისას არაერთხელ არის გამოყენებული: „დაპურება – 1. საჭმლის მიცემა, საჭმლით დაკმაყოფილება, *პურის ჭმევა*, *პურის ჭამა*“; „მოშივდება – შიმშილს იგრძნობს, *პურის ჭამა* მოუწდება“; „საუზმე – 1. დილით, უზმოზე, პირველი ჯერის *პურის ჭამა*... 2. საერთოდ, მცირედ *პურის ჭამა*, დანაყრება სადილამდე ან ვახშამამდე“; „*ვახშამი* – 1. უკანასკნელი ჯერის *პურის ჭამა* საღამო ჟამს“; „*ქელეხი* – ეთნ. მიცვალებულის მოსახსენებ-

¹ ძველი და საშუალო ქართულის მაგალითების დასამოწმებლად ძირითადად გამოყენებულია ქვევ (ქართული ენის ეროვნული კორპუსი) – <http://gnc.gov.ge/gnc/page> და ი. აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, ახალი ქართულისათვის კი – ქეგლის საილუსტრაციო მასალა.

ლად გამართული *პურის ჭამა...*“ და სხვ. მიუხედავად იმისა, რომ, იმავე ლექსიკონის მიხედვით, *პურის ჭამასა* და *ჭამას* შორის იგივეობრივი მიმართებაა, რასაც ასევე მოწმობს ცნობილი ანდაზის ვარიანტები: „ერთი კაცი *პურის ჭამაშიც* ბრალიაო“ – „მარტო კაცი *ჭამაშიაც* ბრალიაო“, *პურის ჭამას* თანამედროვე ენის მატარებელთათვის დიალექტური (და არა არქაული) ელფერი აქვს ისევე, როგორც *პური შიას* (წყვილიდან „პური შია – შია“), რაც შედარებით ახალი მოვლენაა.

ძველ ტექსტებზე დაკვირვებამ გამოავლინა, რომ „პურის ჭამასა“ და „პურს“ შორის ოდნავი სხვაობა მაინც არის – „*პურის-ჭამა*“ „*ჭამასთან*“, „*სადილობასთან*“ მონაცვლეობს (მაგალითად, ერთ კონტექსტში: „... და დადგა ტაბლად და დააგო სამი პაქსიმადი და დადგა დუმილით. და მე ვარქუ: მოვედით და *პური ვჭამოთ*. და მოვიდეს და *ვჭამეთ*“, – „მამისა მაკარისთვს მეგვპტელისა“; სხვადასხვა ხელნაწერში: „უკვრდა, რამეთუ პირველად არა დაიბანა ვიდრე *პურისა ჭამამდე*“ DE, – „უკვრდა, რამეთუ პირველად არა იბანა ვიდრე *სადილობამდე*“ C, – „სახარებაჲ ლუკადისი“, 11, 38), „*პურს*“ კი „*ტაძრობა*“ და „*სმა*“ ანუ *წვეულება* მეტად ენაცვლება („უყუარს ზემოჯდომად *პურსა ზედა*“ DE, – „უყუარნ მწნის-თაობაჲ *ტაძრობასა*“ C, – „სახარებაჲ მათჴსი“, 23, 6; „მოვიდეს ორნი *პურსა* მას, რომელი მზა უყო ესთერ“ – O, „მოვიდეს ორნივე *სმასა* მას, ვითარცა იგი თქუა ესთერ“ M, – „წიგნი ესთერისი“, 5, 5), ამასვე მოწმობს *პურის*, როგორც *წვეულების*, მსაზღვრელად დიდის ხმარება (მდრ. ქეგლში დადასტურებული დიდპურობა – ძვ. რაიმე მნიშვნელოვან მოვლენასთან დაკავშირებული დიდი ნადიმი): „დაუმზადა ლევი *პური დიდი* იესუს სახლსა შინა მისსა. და იყო კრებული მეზუერეთად, რომელნი იყვნეს მათ თანა, ინაჳით-მსხდომარენი“ („სახარებაჲ ლუკადისი“, 5, 29). აღნიშნული დებულება ერთეულთა გამოყენების სიხშირულ სურათს ეფუძნება, რაც არ გამორიცხავს „პურის ჭამის“ წვეულების მნიშვნელობით გამოყენებასა და პირიქით – „პურით“ რიგითი სადილობის სახელდებას.

პურის-ჭამა ძველი ქართული ენის ლექსიკონებში (აბულაძე 1973; სარჯველაძე 2001) სადილობად არის განმარტებული. „მუშანიკის წამების“ ტექსტიდან ირკვევა, რომ ეს დაგეგმილი „პურის ჭამა“ ვახშამი უფროა, რადგან: „და რაჟამს *შემწუხრდა*, მოუწოდეს ცოლსა ჯოჯიკისსა და ინებეს ერთად *პურისა ჭამად*“. ამასვე ადასტურებს ვრცელი სომხური რედაქციის აბულაძისეულ თარგმანში სადამოს „პურის ჭამის“ *სერად* მოხსენიება: „... მოუწოდონ *სერსა* დედოფალსა მას ...“; „... და არცა გემოდ იხილა და არცა სუა საეშმაკოდსა მის *სერისა*–

გან...“; „... და ვითარცა დაესრულა *სერი* იგი...” (მარტვილობაჲ შუშანიკისი 1978:19). *სერი* დროითი ნიშნით სახელდებული პურის ჭამაა შემდეგი სალექსიკონო მონაცემებით: „პური“, ვახშამი (აბულაძე 1973:387); ვახშამი; სადამო (სარჯველაძე 2001:195); „ესე არს მიმწუხრი საზრდელის მიღება“ (ორბელიანი 1928:311), ნიკო ჩუბინაშვილთან კი ასეთი ერთეულია *სერობა* – „ტრაპეზი მწუხრის საწოვადისა“, ხოლო *სერი* განმარტებულია, როგორც „სადილი ან ვახშამი *თვსად*, ან *გამომჩვენებით სტუმართა თანა*“ (ჩუბინაშვილი 1961:361). ჩვენ მიერ ხაზგასმული სიტყვები ესადაგება როგორც *პურის-ჭამას*, ასევე *პურს*.

ქართველთა სტუმართმოყვარეობის ენობრივ დადასტურებად უნდა მივიჩნიოთ წვეულების აღმნიშვნელთა სიმრავლე ანუ *პურის* სინონიმური რიგის სიგრძე. უკვე ითქვა, რომ ამ ჯგუფის ზოგი ერთეული გამოიყენება როგორც ინდივიდუალურად თუ ოჯახურად საკვების მიღების, ასევე სტუმართა გამასპინძლების აღსანიშნავად (მაგალითად: *სერი*, *სადილი*, *ვახშამი*), თუმცა უმრავლესობა სახელდობრ სტუმრების პურის საჭმელად მიწვევას გულისხმობს (ტაძრობა, ხადილობა, სტუმრობა, წვეულება, დარბაზობა, სუფრა, ლხინი, ნადიმი, ქეიფი ...). დასახელებული მრავალრიცხოვანი ჯგუფიდან *პური* ავირჩიეთ, როგორც უძველესი ლექსემა და, ასევე, როგორც ახალ მნიშვნელობათა წარმომქმნელი.

„ვეფხისტყაოსანში“ *პურის ჭამისა* და *პურის* გვერდით უკვე ჩნდება *პურობა*: „ხეთა ძირსა მივიძინე, მათ მონათა ჭამეს *პური*“; „რა შემატყვეს, გაიყარა, სხდომილ იყო რაცა *პურად*“; *პურობა* და მისი პირიანი ფორმები იმგვარ კონტექსტებში გვხვდება, რომლებიც ამ ლექსემის სემანტიკასაც ცხადყოფს და სინონიმური მნიშვნელობის სიტყვებსაც გვიდასტურებს: „დღე ერთ გარდახდა. *პურობა*, სმა-ჭამა იყო, ხილობა, / ნადიმად მსხდომთა ლაშქართა მუნ დიდი შემოყრილობა“; „შეიქმნა სმა და *პურობა*, მსგავსი მათისა ძალისა; / სხვა გახარება ასეთი არს უნახავი თვალისა!“; „მეფე დაჰმუნდა, დაშალა სმა, ნადიმობა, *პურობა*“; „დასხდეს, შეიქმნა *პურობა*, გაამრავლებდეს მახალსა, / უმასპინძლებდნენ ავთანდილს, ვითა მზახალი მზახალსა“; „სმა, *პურობა*, გახარება ქმნეს, ჯალაბი გაადიდეს; / ვითარიცა ქორწილობა ხამს, ეგეთსა გარდიხდიდეს“; „ამა ქალაქსა წესია, დღესა მას ნავროზობასა / არცა ვინ ვაჭრობს ვაჭარი, არცა ვინ წავა გზობასა; / ყოველნი სწორად დავიწყებთ კაზმასა, ლამაზობასა, / დიდსა შეიქმნა მეფენი *პურობა-დარბაზობასა*“; „ხვალისა მეფე არაბთა კვლა *პურობს*, არ

ლაფალია“; „მინდორსა შიგან სადილად გარდახდეს უდილადოსა, / ვითა ჰმართებდეს, *პურობდეს*, ღვინოსა სმიდეს, არ დოსა“.

უნდა გამოვყოთ „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი კონტექსტი, რომელშიც „პურის“ სინტაგმატურ ველში „კაზმვა“ დასტურდება: „ფატმანს *პური შეეკაზმა* ავთანდილის საწვეველად“. კომენტარების მიხედვით, ტაეპის აზრია: ფატმანს *სუფრა გაეშალა* ავთანდილის მისაწვევად (ავთანდილისათვის), სუფრის გაშლა იგივე *პურისთვის*, *პურობისათვის* მზადებაა. ლექსიკის სისტემურობის კვლევისას სიტყვათა შეხამებადობის გამოვლენა-შესწავლის მნიშვნელობაზე საგანგებოდ მსჯელობს ბ. ფოჩხუა „თანამედროვე ქართული ენის იდეოგრაფიული ლექსიკონის“ შესავალში: „ლექსიკაში სისტემებრივი მოვლენების კვლევისას ანგარიშგასაწევია სიტყვათა შეხამებადობაც, ლექსიკური სინტაგმატიკა. მაგრამ საამისოდ დასახვეწია ის მეთოდები, რომლითაც სიტყვათა შეხამებადობის აღწერა უნდა მოხდეს, ეს კი დიდად არის დამოკიდებული ე. წ. არაიდომატური ფრაზეოლოგიის მომავალ წარმატებებზე“ (ფოჩხუა 1987:22). უკანასკნელ მაგალითად დამოწმებული სიტყვათშეხამება ნათელს ხდის *პურისკაზმველის* მნიშვნელობას, რომელიც „ლხინის მომწყობად“ არის განმარტებული „ძველი ქართული ენის სიტყვის კონაში“ (სარჯველაძე 2001:174).

წვეულების გამართვის, სადილობისათვის სუფრის გაშლის მნიშვნელობით *პურის* სინტაგმატური ველის ერთეულთაგან ძველ ტექსტებში, გარდა *კაზმვისა*, გვხვდება:

ყოფა: „ბალტასარ მეფემან *ყო პური* დიდი მთავართა მისთათჳს ათასთა კაცთა“ („წინასწარმეტყუელება დანიელისი“, 5, 1); „*პური ყო* ჰეროდე მეფემან შობისა სიხარულსა მას ჰეროდესსა“ (იოანე ოქროპირი, იოვანეს თავისკუთისათვის I).

მზა-ყოფა: „და ედნას, ცოლსა თჳსსა, ჰრქუა, რადთა *მზა-ყოს პური* დიდი“ („წიგნი ტობისი“, 8, 19). „და ოდეს სძესა განეყენა ყრმა იგი, *პური მზა-უყვეს* მამა-დედათა მისთა მდაბურთა მის ადგილისათა“ („მამისა ზენონისთჳს, 7“ 10, 11).

დამზადება / განმზადება: „არქუთ ჩინებულთა მათ: აჰა, ესერა, *პური* ჩემი *დამიმზადებიეს*, ზუარაკები ჩემი და უსხები ჩემი დამიკლავს, და ყოველი მზა არს, მოვედით ქორწილსა ამას“ („სახარება მათჳსი“, 22, 4); „და ცნა მოსლვაჲ მჰარავთაჲ და დღისივე *დაჰმზადა* მათთჳს *პური*. ... არამედ მოვედით და ჰამეთ *პური*, რომელი *განგიმზადე* თქუენ“ („გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“, თ. 38).

ლხინში მიწვევის აღმნიშვნელთაგან უნდა დავიმოწმოთ:

პურად-ჩინება ლხინში მიწვევა (სარჯველაძე 2001:174).

პურის-რთვა სადილზე მიწვევა (სარჯველაძე 2001:174).

პურისმტე-ყოფა მიპატიჟება (სარჯველაძე 2001:174).

პურისმტეება სუფრასთან დასმა (სარჯველაძე 2001:174).

პურად დაჯდომა ჭამა-სმის დაწყება (სახოკია 1979:504).

აქვე *პურისა* თუ *პურობის* მონაწილეთა აღმნიშვნელ იმ სახელებს ჩამოვთვლით, რომელთა სტრუქტურაშიც *პური* დასტურდება:

პურისა უფალი «მთავარი ტაძრისა», მასპინძელი (აბულაძე 1973:343); *პურისუფალი* თამადა; ლხინის მომწესრიგებელი (სარჯველაძე 1995:169).

პურად მისრული სტუმარი (აბულაძე 1973:343).

პურის-მტე ერთად პურის მჭამელნი (ორბელიანი 1928:275); «მეოხნე», «მწყობრი»; თანამესუფრე, ერთად პურის მჭამელი, წვეული (აბულაძე 1973:343); *პურისმტე* თანამესუფრე (სარჯველაძე 2001:174), შდრ. *პურისმტეობა* ჭამა, ქეიფი; *პურისმტე-ყოფა* ერთად ჭამა (სარჯველაძე 2001:174). ილია აბულაძის ლექსიკონში *მეპურის-(მ)ტე* ფორმაც გვხვდება, ცხადია, იმავე მნიშვნელობით – პურის მოზიარე, ერთად პურის მჭამელი (აბულაძე 1973:232).

პურისრთული თანამეინახე (სარჯველაძე, 2001:174), შდრ. *პურის-რთვა* პურის ჭამა: „პურის-ირთო იგი“ (II მფ. 11, 13) (აბულაძე 1973:343).

ძველ ქართულში მასპინძლის მახასიათებელი ორწევრა ერთეულები საშუალოსა და ახალ ქართულში კომპოზიტებად არის ქცეული, მათი მნიშვნელობები ხშირად გაფართოებულია და ზოგადად გულუხვობასა და სიძუნწეს გულისხმობს:

პურად ძვრი ძუნწი: „პურად ძვრსა უდრტვნან ქალაქი“ O, ზირ. 34, 29 (აბულაძე 1973:343); *პურაძვრი* დიად (ავად B) ძუნწი (ორბელიანი 1928: 275). იგივე ერთეული ახალ ქართულში ორი ნაირსახეობით გვხვდება: *პურადძვირი* („თავის ოჯახში *პურადძვირი* მასპინძელი სხვისგან გულუხვობას თხოულობდა“ (ვაჟა-ფშაველა) და *პურაძვირი* („ყველა სიკეთესთან ერთად ის წყეული ისეთი ძუნწი და *პურაძვირი* რამ იყო“ (დ. შენგელაია). თვისების – სიძუნწის – აღმნიშვნელი ნაწარმოები სახელიც ორი ფონეტიკური ვარიანტით დასტურდება: *პურადძვირობა* („ეხლა კი ამ მშრალს პურს *პურადძვირობაში* ნუ ჩამოგვართმევთ, ამაღამ კი ისეთს ცხვრის მწვადებს გაჰმევთ, რომ ხონთქარმაც კი ტუჩები ილოკოს“, – ი. ჭავჭავაძე) და *პურაძვირობა* (ტრადიციებს მხოლოდ მაშინ ღალატობენ, როცა ეს აუცილებელია. *პურაძვირობის*

ტრადიციასაც“, – გ. ბათიაშვილი, თარგმ.). სიძუნწის აღმნიშვნელია *პურშავიც*, რომელსაც თ. სახოკია შემდეგნაირად განმარტავს: „პურამ-ვირი, უპურმარილო, სხვისათვის პური რომ არ ემეტება“ (სახოკია 1979:508).

პურად უხუ ხელგაშლილი: „პურად უხვ აკურთხონ ბაგეთა“ ო, ზირ. 34, 28 (აბულაძე 1973:343); ამ ორწევრა ერთეულით განმარტავს სულხან-საბა სწორედ იმ ლექსემას, რომელმაც აღნიშნული სინტაგმა ჩაანაცვლა და თვითონ იქცა კვლავწარმოების წყაროდ: *პურადი* პურად უხვ (ორბელიანი 1928:275), აქედან – *პურადობა*: „*პურადობა* და გაცემა, მამაცობა სხვას ყველას სჯობს“ (არჩილი, „საქართველოს ზნეობანი“); *პურადობა* მამაცობასაც სჯობს გ. ლეონიძის შემდეგი სტრიქონების მიხედვით: „მამა გულქართლი კაცია, / სძულს *პურადვირის* ქაჯობა, – / იცის, *პურადმა* გულად კაცს, სამი გაფრენით აჯობა!“. არჩილ მეფის ზემოთ დამოწმებულ ტექსტში გვხვდება პირიანი ფორმაც: „*პურადი* ხარ, შენ სხვასა სთხოვ, აბა რაღას *იპურადებ*?“. სულხან-საბას „ქართულ ლექსიკონში“ პირველი პირის ფორმა *ვპურადობ* განმარტებულია, როგორც „*პურადობასა ვიქ*“ (ორბელიანი 1928:123). ნიკო ჩუბინაშვილს გამასპინძლების მნიშვნელობით ლექსიკონში შეტანილი აქვს *ვაპურადება* – (გავპურადებ) გამასპინძლება, ანუ გაცემა საჩუქრისა გამხიარულებისგან, *расщедриться* (ჩუბინაშვილი 1961:170).

კომპოზიციური მოდელითა და კომპონენტთა რაგვარობით მსგავსი ერთეულებია *პურღვინო* და *პურმარილი*, მათგან ერთი და იმავე ყალიბით იწარმოება დერივატები: *პურღვინიანი* – *პურმარილიანი* (ვინც პურღვინით / პურმარილით შეხვედრა იცის, სტუმართმოყვარე, ხელგაშლილი); *პურღვინობა* / *პურღვინობა* – *პურმარილობა* / *პურმარილიანობა* (სტუმართმოყვარეობა, ხელგაშლილობა); *უპურღვინო* – *უპურმარილო* (პურადვირი, ძუნწი); *მეპურღვინე* – *მეპურმარილე* ...; ისინი ხატოვან გამონათქვამებშიც მონაცვლეობენ: „*პურღვინოსათვის ფეხის დადგმა*“ – „*პურმარილზე ფეხის დადგმა*“ – პატივისცემის უკუგდება, დავიწყება („განაწყენდა ი კაცი, პურ-ღვინოზე წიხლი ვუკარი, ეგონა“, – ო. იოსელიანი). სწორედ ამ ხატოვან გამონათქვამებს უახლოვდება შინაარსით კიდევ ერთი თხზული სახელი *პურმარილუწამებელი*. დასახელებულ ერთეულებში შენახულ კულტურულ ინფორმაციაზე მსჯელობს თ. სახოკია თავის ლექსიკონში: „პურ-ღვინო, როგორც პურ-მარილი, ქართული სუფრის მთავარი ელემენტებია. სუფრაზე მარტო პური და ღვინოც თუ არის, ასეთი

სუფრა ს ა ვ ს ე დ ითვლება. მაშასადამე, კაცის პატივსაცემად საკმარისია გქონდეს პური და ღვინო, რომ „სირცხვილი არ სჭამო“, მაგრამ ამავე დროს, სტუმარი, რომელსაც პურ-ღვინით გაუმასპინძლდნენ, მოვალეა თავისი მასპინძლის პატივისცემა დააფასოს, დაიხსომოს, პურისა და ღვინის გემოს მარად ტკბილად იგონებდეს. დიდ სააუგოდ ჩათვლება, თუ ეს ელემენტარული ვალი დაივიწყა, თუ თავისი მასპინძლის მიერ შეთავაზებულ პურსა და ღვინოს „ფეხი დაადგა“. ფეხის დადგმა კი გულისხმობს: არაფრად ჩაგდებას იმისას, რასაც ფეხი დაედგმის“ (სახოკია 1979:508).

კიდევ ერთ კონტექსტს დავიმოწმებთ, რომელიც, გარდა კონკრეტული ერთეულის მნიშვნელობისა, ნათელს ფენს იმ ენობრივ ფაქტს, თუ რატომ აქვს ამდენი აღსანიშნი პურობას ქართულ დისკურსში: „ქართველთა შორის სტუმართმოყვარეობა და პურ-მარილობა მიწყვი დიდად პატივცემული ყოფილა. მასპინძლის მიერ სტუმრისათვის დახარჯული პურმარილი დიდად ფასდებოდა და ის სახლი, სადაც პატივს სცემდნენ სტუმარს, ამ უკანასკნელისათვის საკუთარ სახლად ითვლებოდა, ხოლო მასპინძელი – მოკეთებდა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ პურმარილობა კულტად იყო ქცეული და პურმარილის დაფასება ყველას წმინდა მოვალეობად მიაჩნდა. ხოლო ის კაცი, ვისაც პატივისცემა არა ჰქონდა პურმარილისა, ითვლებოდა პურმარილუწამებლად, ადამიანურ ღირსებას მოკლებულ არსებად“ (სახოკია 1979: 507).

ბოლო ხანს სულ უფრო იზრდება ინტერესი ქართული სუფრის, როგორც ეროვნული კულტურის მნიშვნელოვანი შემადგენლის, მიმართ. ამ ინტერესს მოწმობს როგორც სხვადასხვა ჰუმანიტარული დარგის სამეცნიერო კვლევები, ასევე სამოქალაქო აქტიურობა – ინტერნეტსივრცეში გამართული თემატური ფორუმები (მაგალითად, წუხილი იმის გამო, რომ „ძირძველი ქართული სიტყვა პურღვინო ჩაანაცვლა პურმარილმა, რომელშიც უცხო კულტურის ანარეკლი იკითხება“). აღნიშნულს ემატება ისიც, რომ 2017 წელს ტრადიციული სუფრის / პურობის კულტურას (ქართულ სუფრას) მიენიჭა არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი. ყოველივე ზემოთქმული კი, თავის მხრივ, იმის საფუძველი უნდა გახდეს, რომ კონკრეტული ფენომენის ენობრივი ობიექტივაცია სრულყოფილად იქნეს შესწავლილი.

ლიტერატურა

აბულაძე 1973 – ილია აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები), თბილისი.

მარტვილოზაძე შუშანიკისი 1978 – იაკობ ცურტაველი, მარტვილოზაძე შუშანიკისი, ი. აბულაძის რედაქციით, თბილისი.

ორბელიანი 1928 – სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი (იოსებ ყიფშიძისა და აკაკი შანიძის რედაქციით), ტფილისი.

სარჯველაძე 1995 – ზურაბ სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები), თბილისი.

სარჯველაძე 2001 – ზურაბ სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის სიტყვის კონა, თბილისი.

სახოკია 1979 – თედო სახოკია, ქართული ხატოვანი სიტყვათქმანი, თბილისი.

ფოჩხუა 1987 – ბიძინა ფოჩხუა, თანამედროვე ქართული ენის იდეოგრაფიული ლექსიკონი, ნაკვეთი პირველი, თბილისი.

ქეგელი 1950-1964 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რვატომეული, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, თბილისი.

ჩუბინაშვილი 1961 – ნიკო ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი (რუსული თარგმანითურთ), ალ. ლლონტის რედაქციითა და გამოკვლევით, რედ.: ს. ყაუხჩიშვილი, თბილისი.

ჯავახიშვილი 1996 – ივანე ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. IV, თბილისი.

Salome Omiadze

TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Georgia

salomiadze@yahoo.com

Keywords: Lexeme *P'uri* (პური)/*P'uroba* (პურობა), *p'uris ch'ama* (პურის ჭამა), Georgian feast.

The Syntagmatic-Derivative Field of the Lexeme “P'uri” (პური)

Symmary

P'uri (პური) is a polisemic word. In modern Georgian it denotes an everyday part of a meal baked out of wheat flour, and at the same time it is also the name of the wheat plant, i.e., the annual plant whose grains are baked to supply this necessary component of the daily Georgian rations. Some scientists consider the lexeme under discussion here (found in the very first literary piece in Georgian) to be derived from the Greek word *puros* but there are other scientists who do not agree with this opinion and think that it is of Georgian origin, basing their arguments on data from the Kartvelian languages.

We can see from the very first recognized literary piece in the Georgian language, “Shushanik’is Ts’ameba” („შუშანიკის წამება“, “The Martyrdom of Shushanik,” 5th century), that the word *p'uri* (პური) is one part of the two-component verbal syntagma *p'uris ch'ama* (პურის ჭამა, to have dinner or supper”). We also encounter the word phrase in the same text— *zhami p'urisay* (ჟამი პურისაჲ, “time for having meal”) — and in this structure the word *p'uri* (პური) is equal to the word phrase *p'uris ch'ama* (პურის ჭამა) although in other old texts available, we can see a slight difference between these two units, namely, *p'uris ch'ama* (პურის ჭამა) can be interchanged with “have dinner or supper.” And as for the word *p'uri* (პური) itself, it is more frequently used as the so-called *t'adzroba* (ტადრობა) and *sma* (სმა) or *ts'veuleba* (წვეულება) - party. This can be confirmed by a passage where *p'uri* (პური) is used to mean a party, with the attribute *didi* (დიდი, large): “Levi prepared *p'uri didi* (პური დიდი, a large party) for him, Jesus, in his house and there

was also a gathering of some spies who were sitting there as table-companions” (The Gospel of Luke: 5-29, in Georgian, literal translation).

In the medieval Georgian poem *Vepkhist'q'aosani* („ვეფხისტყაოსანი“, The Knight in the Panther's Skin, 12th century), along with the expression *p'uris ch'ama* (პურის ჭამა) and *p'uri* (პური) we encounter a new unit *p'uropa* (პურობა) of the same root (meaning “having a party, hospitality.”) As linguistic evidence of the Georgians' tradition of hospitality we should take note of the large number of definitions of units, i.e., the long row of words synonymous with *p'uri* (პური, “gathering, having a party, entertaining guests” and so on). Some units in the group are used to denote having a meal individually or with the whole family, as well as receiving and entertaining guests, e.g., *seri* (სერი), *sadili* (სადილი) and *vakhshami* (ვახშამი). But most such linguistic units mean something related to inviting guests and hosting them: *t'adzroba* (ტაძრობა), *khadiloba* (ხადილობა), *st'umroba* (სტუმრობა), *ts'veuleba* (წვეულება), *darbazoba* (დარბაზობა), *lkhini* (ლხინი), *nadimi* (ნადიმი) and *keifi* (ქეიფი). We have chosen the word *p'uri* (პური) from the group because it is the oldest lexeme and it is also a word which contributes to the derivation of new words. The syntagmatic field of the lexeme *p'uri* (პური) as “a party” is described in the article. And brought forward as evidence are passages with context that show the way for creating the derivatives from the lexeme *p'uri* (პური).